

trabajan en los campos de la geografía urbana, el urbanismo y la ordenación del territorio, y muy especialmente para quienes se interesan por el ámbito de las ciudades medias, pues encontrarán datos, argumentos e interpretaciones que les permitirán profundizar en conocimientos previos así como avanzar en el campo de las investigaciones inter-

nacionales comparadas sobre aspectos estructurales y morfológicos.

Carmen Vázquez Varela
 Universidad de Castilla-La Mancha
 carmen.vazquez@uclm.es

NOGUÉ, J., PUIGBERT, L., BRETCHA, G. i LOSANTOS, A. (eds.) (2012)
Franges. Els paisatges de la perifèria
 Olot: Observatori del Paisatge de Catalunya, 350 p.
 Col·lecció: Plecs de Paisatge. Sèrie: Reflexions, núm. 3
 ISBN: 978-84-615-3681-8

L'arquitecte i investigador italià Piero Zanini, col·laborador en el llibre que ara es ressenya, expressa en la seva aportació que tot títol té una funció preliminar, és a dir, prepara i predisposa per al que ve a continuació, com si es tractés d'una mena de pressentiment. La connotació que s'atribueix als títols com a quelcom premonitori d'allò que s'acabarà tractant en els continguts d'una obra sembla del tot escaient per a la referència bibliogràfica que ens ocupa. *Franges. Els paisatges de la perifèria* és el tercer dels volums que integren la sèrie *Reflexions* de la col·lecció «Plecs de Paisatge», que edita l'Observatori del Paisatge de Catalunya. L'obra té l'origen en el seminari que es va fer a Olot el novembre de 2010, organitzat pel mateix observatori amb el suport de la Xarxa Europea d'Ents Locals i Regionals per a l'Aplicació del Conveni Europeu del Paisatge (RECEP-ENELC).

Si l'objectiu de la col·lecció on s'inclou l'obra és, en última instància, contribuir a conscienciar i sensibilitzar la societat en matèria de paisatge, aquesta vegada la pretensió se centra en un àmbit territorial com són les franges, les zones de perifèria. L'acusada expansió viscuda en les àrees de major concentració d'activitats econòmiques i la seva demanda d'espai

s'han traduït, entre d'altres, en la proliferació d'uns sectors perimetrals que actuen com a punt de trobada de realitats territorials, i fins i tot mentals, ben diverses. Aquests sectors, de límits difusos, solen caracteritzar-se per la manca d'ordenació, per mostrar-se com uns indrets desestructurats, degradats, marginals, sovint malmesos. Malgrat que, per la seva proximitat, puguin ser quotidians per a una part substantiva de la ciutadania, són percebuts negativament, i els seus valors i potencialitats resten amagats per la desarticulació que han patit en les darreres dècades. Per tant, a les franges s'assisteix a un procés de creació i construcció permanent de paisatge pel fet de tractar-se d'espais de gran dinamisme on convergeixen funcions de tot tipus, unes de preexistents i d'altres de noves, siguin de caire ambiental, social, residencial, cultural, de transport, de lleure o productives, vinculades tant a l'economia formal com a la informal.

Així doncs, sent coherent amb la filosofia que justifica el conjunt de la col·lecció, *Franges. Els paisatges de la perifèria* proposa noves estratègies d'intervenció i gestió per a aquests espais amb l'objectiu final que, tal com recomana el Conveni Europeu del Paisatge

(2001), les polítiques públiques no deixin de banda els paisatges quotidians periurbans, els quals es troben tenallats per les amenaces esmentades anteriorment. El llibre pretén assolir aquest repte des d'una perspectiva interdisciplinària incloent-hi una sèrie de lectures des de diverses aproximacions i posant damunt la taula vies d'intervenció i de gestió que escapen al que serien els discursos imperants a propòsit de les perifèries.

L'obra s'articula en tres grans blocs que inclouen dotze aportacions, sempre d'autoria diferent però amb un tret en comú, que és el de la caracterització inicial i particular que es dona dins cadascuna de les franges com a paisatges de perifèria. Aquests tres blocs estan encaçalats per una suggestiva introducció de 23 pàgines escrita per Piero Zanini, arquitecte i investigador de l'Escola Nacional Superior d'Arquitectura de París-La Villette, la qual es correspon amb la lliçó inaugural del curs que ha propiciat la publicació. Zanini reflexiona, des de l'experiència personal, al voltant de nocions o conceptes com els de perifèria, dialèctica, paisatge dialèctic, forma de la ciutat, dialèctica del paisatge o *banlieue*. Tots porten l'arquitecte a fer-se preguntes respecte de les seves implicacions considerant l'eix temàtic que estructura els continguts del llibre. Les referències a altres autors són nombroses i cavalquen entre la filosofia, l'art i l'urbanisme. En aquest sentit, les ziga-zagues que fa al llarg del seu escrit (com ell mateix reconeix) proporcionen al lector un punt de partida, amb múltiples derivades, sobre les franges que posteriorment, de forma més particularitzada, es tractaran en els capítols dels respectius autors.

El primer bloc, titulat «Des de les franges», dona continuïtat a algunes de les reflexions ja apuntades per Zanini, sigui des de l'arquitectura, l'urbanisme o la literatura. Hi consten tres col·laboracions, una primera de l'arquitecte i urbanista Xerardo Estévez, focalitzada a Galícia i

a les seves perifèries, exponent del pas d'un paisatge rururbà a un megaterritori antropitzat però de profunds contrastos. La segueix, en segon lloc, la contribució de Daniela Colafranceschi. Amb el títol «Paisatge del conflicte, espai de diàleg», aprofundeix en l'exemple del barri d'autoconstrucció de San Sperato, a la perifèria de Reggio de Calàbria, i que ha acabat convertint-se en tot un exemple de franja entre el món urbà i el rural. El darrer capítol d'aquest bloc és una aproximació duta a terme des de la literatura per l'escriptor Toni Sala. Partint de les perifèries d'alguns racons del Maresme, Sala fa un salt cap a un terreny desconegut com el de la història del paisatgisme en la literatura. Ramon Llull, Joanot Martorell, Charles Baudelaire, Bonaventura Carles Aribau, Jacint Verdaguer, Joan Maragall, Josep Pla, Joaquim Ruyra o Víctor Català són alguns dels autors on Sala fa parada.

Al segon bloc, «Detectar les franges», se suggereixen formes i metodologies per captar les especificitats dels paisatges perifèrics. S'inclouen aquí tres altres capítols amb autors procedents de diferents disciplines. En primer lloc hi ha la contribució del geògraf Francesc Muñoz, que, entre d'altres, fa una valoració d'alguns dels denominadors comuns fàcilment recognoscibles a la perifèria, com les infraestructures, els blocs d'habitatges, els espais oberts i els descampats i la presència de l'abandó. Complementàriament es fa una caracterització de la perifèria com a ambigua, contradictòria, híbrida i simultània. Tot seguit, l'artista i fotògraf Pere Grimau centra la seva col·laboració al voltant de la fotografia i en les sensacions que li generen els recorreguts a peu que ha fet per les perifèries metropolitanes de Barcelona. L'afirmació següent sintetitza l'enfocament d'aquest segon capítol: «Allò que en cotxe és un trajecte de 15 o 30 minuts es converteix en hores —a peu— i el paisatge s'eixampla, es fa immens, els esdeveniments s'hi multi-

pliquen i s'amplifiquen». Com a darrera aportació del segon bloc, hi ha la de la crítica d'art Aurora Fernández Polanco. A «La perifèria com a no-paisatge» s'al·ludeix, bàsicament, a les perifèries de les grans ciutats i al rebuig que se sent davant del greu deteriorament que pateixen alguns d'aquests territoris, si bé se subratlla també el desig que aquest deteriorament susciti reaccions capaces de traduir-se en propostes per a la reconstrucció i millora d'aquests indrets.

El tercer bloc, «Actuar a les franges», s'endinsa pròpiament en propostes que ja no són tant de descripció i d'anàlisi, sinó d'intervenció, sigui des de l'àmbit del planejament, del projecte o de l'acció artística. Aquest tercer bloc el formen sis capítols, la meitat dels que integren tota l'obra. L'inicia la col·laboració de Pere Sala com a coordinador tècnic de l'Observatori del Paisatge, en la qual es detalla l'experiència dels catàlegs de paisatge de Catalunya a l'hora d'identificar les franges, de caracteritzar-les i d'avançar alguns resultats respecte de la manera com són enteses per la ciutadania. Segonament, el geògraf Ignasi Aldomà estudia el cas de la perifèria que constitueix el regadiu de Manresa estructurat al voltant de la sèquia del mateix nom. A partir de la multifuncionalitat que ofereix aquest espai per a la ciutat, aborda la preservació i l'adaptació de l'agricultura, enumera algunes de les accions posades en marxa i també els reptes que té plantejats. Tot seguit, al bloc s'inclouen dos capítols amb centres d'interès en diversos àmbits d'Itàlia. En el primer, el professor Fabio Manfredi (Universitat Mediterrània de Reggio de Calàbria) dóna un cop d'ull a les perifèries de Sicília i de Calàbria. Tenint en compte la manca d'estructura, d'ordenació i de projecte, qualifica els paisatges resultants com uns «paisatges en espera». Això, en el sentit que encara no els ha arribat l'oportunitat perquè se'ls doti, d'una vegada, d'aquests aspec-

tes dels quals han estat mancats des de la seva aparició. En el segon cas italià, Francesco Vallerani, professor de Geografia a la Universitat de Venècia Ca' Foscari, fa una incursió en les franges hidràuliques del Vèneto i reivindica la necessitat de reconèixer i d'integrar els paisatges fluvials i el seu patrimoni dins la ciutat difusa estesa per la plana vèneta. Al penúltim capítol, Joan Vila-Puig i Elvira Pujol, dos membres del col·lectiu Sitesize, agafen com a fil conductor el projecte MAD#sub sobre les dinàmiques territorials del cinturó subsuburbial de Madrid. Es tracta d'una exploració respecte de les formes de representació del paisatge de la perifèria, les pràctiques culturals i les narratives autònomes que es poden generar en relació amb la transformació i la vivència d'aquests espais liminars. Com a darrer capítol del llibre s'inclou l'experiència de Difusor, un col·lectiu d'art urbà, en aquest cas de Barcelona. Els seus autors, Xavier Ballaz i Eduard Crespo, exposen com s'ha produït el procés de desplaçament de les intervencions gràfiques de molts artistes urbans de la ciutat vers la perifèria.

La publicació ressenyada explora, en definitiva, un bon nombre de casos sobre les perifèries, els seus paisatges, la manera com són entesos i les possibilitats d'intervenció per valoritzar-los. Sens dubte, una contribució del tot oportuna si es té en compte la proliferació d'una tipologia d'espais sovint no gaire ben tractats, tot i que amb uns potencials notoris si es doten d'uns projectes imaginatius i amb capacitat suficient per implementar-los.

David Pavón Gamero
 Universitat de Girona
 Departament de Geografia
 david.pavon@udg.edu

